

RICHARD PRAŽÁK

K JUBILEU ISTVÁNA FRIEDA

Významný maďarský komparatista a slavista Univ. Prof. PhDr. István Fried, DrSc. se dožívá 1. srpna 2009 pětasedmdesáti let. Začal od piky, jako středoškolský kantor vyučoval ruštinu, poté pracoval delší dobu v Zemské Széchényiho knihovně v Budapešti až posléze zakotvil v osmdesátých letech 20. století v Segedíně, kde rychle postupoval z odborného asistenta až na profesora a doktora věd (1987). Přispělo k tomu jeho zvyšující se mezinárodní renomé, vynikl jako organizátor vědeckých konferencí, vydavatel segedínských literárně komparatistických sborníků a autor řady monografií o literatuře středovýchodní Evropy, kterýžto termín razila maďarská historiografie a literární věda pro kulturní oblast mezi Vídní a Lvovem, Terstem a Baltem.

István Fried vybudoval a vedl v Segedíně katedru srovnávací literární vědy a navázal spojení s předními pracovišti toho druhu v Německu, Francii, Rakousku, ale i v Jugoslávii a Československu a v jejich nástupnických státech. Je členem vědecké rady projektu *Kulturen und Herrschaftsverhältnisse Österreich-Ungarns 1867-1918*, nositelem Herderovy ceny (od roku 1999), členem řady vědeckých akademických komisí, redakčních rad komparatistických a slavistických časopisů. Zúčastnil se řady mezinárodních vědeckých konferencí doma i v zahraničí často s hlavními referáty atd.

Svou vědeckou dráhu zahájil Fried již v šedesátých letech 20. století studii o genezi uherské slavistiky na počátku 19. století, v jejichž rámci věnoval velkou pozornost literatuře slovenské (Juraji Palkovičovi, Juraji Ribayovi aj.), německé literatuře uherské (Karl Georg Rumymu aj.), a také západouherské Šoproni jako průsečíku literárních snah německých, maďarských i slovenských. Uveďme tu jeho studie Romy Károly György soproni évei (Šoproňská léta K.G.Rumyho), Soproni Szemle 1963, č. 1, 69–76, *A magyarországi szlavisztika kezdeteihez* (K počátkům uherské slavistiky), *Helikon* 1964, č. 2–3, 295–302, Ribay György és Sopron (J.Ribay a Šoproň), Soproni Szemle 1965, č. 2, 180–194, Juraj Palkovics soproni képesletai (Šoproňské styky J. Palkoviče), Soproni Szemle 1967, č. 1–2, č. 1–2, 55–60. Srovnávací ráz, zahrnující literaturu slovenskou, českou, literatury jihoslovenské i širší slovanskou problematiku, má zejména Friedova studie Romy Károly György, a kultúrközvetítő (K.G.Rumy, zprostředkovatel kulturních hodnot) 1828–1847, *Filológiai Közlöny* 9, Budapest 1963, č. 1–2, 204–218.

V šedesátých letech psal Fried hodně také o česko-maďarských literárních vztazích v první polovině 19. století a zdůraznil tu prostředkující úlohu německé kultury v českých zemích i v Uhrách. Je autorem statí *Cseh-magyar képesletok 1828–1841 között*

(Česko-maďarské styky v letech 1828–1841), *Filológiai Közlöny* 11, Budapest 1965, č. 3–4, 387–398, a *Cseh-magyar kapcsolatok a XIX. század első évtizedeiben* (Česko-maďarské styky v prvních desetiletích 19. století), *Filológiai Közlöny* 12, Budapest 1966, č. 1, 157–166. Pozornost vzbudila i Friedova studie *Die Rezeption der Königinhofer Handschrift in XIX. Jahrhundert in Ungarn*, *Studia Slavica* 30, Budapest 1968, 141–156. Rukopis královédvorský vzbudil v Uhrách v 19. století velkou pozornost, dvakrát byl přeložen do maďarštiny (1856, 1874) a „otec maďarského literárního dějepiscevtví“ Ferenc Toldy ho srovnával s největšími eposy světové literatury, např. s Homérem. O Friedových pracích v šedesátých letech viz mou stať *Studie Istvána Frieda* (*Slavia* 38, Praha 1969, č. 2, 170–175.)

V sedmdesátých letech 20. století pokračoval Fried ve studiu slovenské literatury; srov. jeho *Príspevok k poznaniu Jána Kollára a jeho pešť-budinských spolupracovníkov*, *Biografické štúdie* 2, Martin 1971, 16–41. Stručná, avšak metodologicky důležitá je o rok starší stať *Istvána Frieda Úloha almanachov vo východoeurópskych literatúrach v období národného obrodenia*, *Biografické štúdie* 1, Martin 1970, 75–79, kde vyzvedá *Musenalmanach für das österreichische Kaiserthum* K. G. Romyho a *Taschenbuch für vaterländische Geschichte* Josepha von Hormayra a *Alajose Mednyánszkyho* a jejich inspirativní úlohu pro slovenskou Zoru, pešťský německý *Iris* aj. Sem spadá i Friedův příspěvek *Der Plan einer mitteleuropäischen Zeitschrift aus dem Jahre 1806*, *Magyar Könyvszemle* 90, Budapest 1974, 262–268. K slovenské problematice se váže i Friedova studie *Die ungarische literarische Volkstümlichkeit und die slowakische Folklore*, *Studia Slavica* 17, Budapest 1971, 132–141, ukazující, jak maďarská literární lidovost (népiesség) splývala v určitých případech i se slovenským folklórem. Připomenout třeba i Friedovu teoreticko metodologickou stať *Výsledky a úkoly výskumu slovensko-maďarských literárních vztahov*, *Slovenská literatúra* 26, Bratislava 1979, 186–193. Výsledkem Friedovy práce v Széchényiho knihovně v Budapešti byla výběrová bibliografie maďarské slavistiky *Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slavistik (1959-1975)*, *Studia Slavica* 23, Budapest 1977, 391–451.,

V sedmdesátých letech se Fried věnoval stále více maďarsko-jihoslovanským literárním vztahům, jeho přičeň získali především Slovinci. V této době napsal i obsáhlou knižní monografii *A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban* *Kazinczytól Jókaiig* (Recepce jihoslovanské lidové poezie v maďarské literatuře od Kazinczyho k Jókaimu), Budapest 1979, v níž sleduje zejména zájem maďarských spisovatelů doby reformní (Ferenc Kazinczy, Ferenc Toldy, József Szekács, Mihály Vitkovics, Mór Jókai aj.) o jihoslovanskou lidovou poezii. Tehdy vydal také řadu dalších studií s jihoslovanskou tematikou, např. *A magyar irodalmi népiesség az 1850-években és a déli szláv népköltészet* (Maďarská literární lidovost v 50. letech 19. století a jihoslovanská lidová poezie), *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, Budapest 1973, 219–232, a *Die Zeitschrift „Iris“ und die Literatur der südslawischen Völker*, *Studia Slavica* 23, Budapest 1977, 69–85. Jako „typologický pokus“ označil Fried svou komparatistickou studii *Die Fragen des Überganges vom Klassizismus in die Romantik in der Dichtung von Mickiewicz, Mácha, Prešeren und Vörösmarty*, *Studia Slavica* 19, Budapest 1973, 27–38.

V osmdesátých letech 20. století vydal profesor Fried dva svazky již dříve uveřejněných studií. První se nazýval *Kelet- és Közép-Európa között* (Mezi východní a střední Evropou), Budapest 1986, a autor zde zkoumá především jazykový neologismus a klasi-

cismus, osvícenství a novodobý humanismus, kult národa, nacionalismus a romantismus v literatuře polské, české, maďarské, slovenské, rumunské i v literaturách jihoslovenských v 2. polovině 18. a v 1. polovině 19. století. Ve své knize *Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban* (Cesty a bludné cesty v literaturách východní Evropy), Budapest 1989, uveřejňuje studie o Mihályi Csokonaim jako básníku středovýchodní Evropy (poprvé *Studia Slavica* 1975), o blízkosti poezie Karla Hynka Máchy a Mihálye Vörösmartyho (původně *Helikon* 1975), o místě Slovince France Prešerena v evropské romantice (poprvé *Helikon* 1979). Česko-maďarských literárních vztahů se týká jeho studie *A kelet-közép-európai komparatiztika és kontaktológia problémáihoz* (K problémům středovchodoevropské komparatistiky a kontaktologie), původně uveřejněná pod názvem *Zu den Problemen der ostmitteleuropäischen Komparatistik und Kontaktologie* (Aus den Kapiteln der tschechisch-ungarischen literarischen Beziehungen) v časopise *Studia Slavica* 26, Budapest 1980, 325-349. Friedův pohled na česko-maďarské literární vztahy je podmíněn jejich zakotveností v evropské, především německé a rakouské literatuře (Goethe, Herder, Grillparzer, Brentano), a typologickou blízkostí výše zmíněných předních protagonistů literatur středovýchodní Evropy. Ukazuje také, jak později výrazně čistě česká či slovanská tematika se opírala zpočátku o německou literaturu (postavy Libuše, Vlasty aj.) a teprve později dominovala v národní a jazykově české literatuře.

Z jeho studií z osmdesátých let uveďme např. *Tipologija slovenskogo i vengerskogo romantizma*. Prešeren i Vörösmarty. *Studia Slavica* 26, Budapest 1980, 139-154, *Recepcija srpskohrvatske narodne poezije u mađarskoj književnosti u prvoj polovini XIX. veka* (Prosvetitel'stvo i romantizam): *Uporedna istraživanja II*. Glavni urednik: N. Stipčević. Beograd 1982, 3-53, *K otázke typológie romantizmu niektorých východoeurópskych literatúr*, *Studia Slovaca* 17, Bratislava 1982, č. 4, 302-315, *Herder történetfilozófiai nézeteinek nyomában* (Po stopách historicko filozofických názorů Herderových), *Etnographia* 96, Budapest 1985, č. 4, 551-561, a *Magyarország nemzetiségei a korai magyar folklórgondolkodásban* (Národnosti Uher v raném uherském folklórním myšlení), *Etnographia* 100, Budapest 1989, č. 1-4, 155-171. V této studii zkoumá uvedenou problematiku od Csaplovicse k Jókaimu, tedy po celé 19. století. Připomeňme i pokračování jeho výběrové bibliografie maďarské literárněvědné slavistiky *Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slavistik* (1976-1980), *Studia Slavica* 30, Budapest 1984, 239-274. K problematice česko-maďarských a slovensko-maďarských divadelních vztahů se váže Friedova studie *A cseh-magyar, szlovák-magyar színházi kapcsolatok – történeti áttekintés, módszertani bevezetés* (Historický přehled a metodologický úvod do problematiky česko-maďarských a slovensko-maďarských divadelních vztahů), *Filológiai Közlöny* 31, Budapest 1985, č. 1-4, 19-34.

Osmdesátá léta přinášejí výrazný odklon Friedův od čistě vztahových témat k literární komparatistice, kam ovšem směřoval již dříve. Počátkem 80. let vydává v Segedině již plnokrevné komparatistické studie, a sice *anglické Comparative Literary Studies*, Szeged 1983, a maďarskou syntézu *A komparatiztika kézikönyve* (Příručka komparatistiky), Szeged 1983. Nadále tu sílí jeho celomonarchický zřetel při studiu literatur jednotlivých národů habsburské monarchie a v dalším desetiletí se v jeho díle dostává do popředí i maďarská literatura.

V devadesátých letech 20. století vydává knižní monografii o velké postavě maďarského klasicismu Ferenci Kazinczym *Az érzékeny neoklasszicista* (Sentimentální neoklasicista), Sátoraljaújhely 1996, a sem spadá i jeho knižní debut o velkém maďarském

spisovateli 20. století Sándoru Máraim, nazvaný Márai Sándor titkai nyomában (Ve stopách tajemství Sándora Máraiho), Sátoraljaújhely 1993. Tři statě věnoval i česko-maďarským literárním vztahům a paralelám. O hodnocení Františka Palackého maďarskou historiografií píše ve studii František Palacký és a magyar irodalom (F.P. a maďarská literatura), Tiszatáj 50, Szeged 1996, č. 12, 69–76, o srovnávání české a maďarské literatury v meziválečném období 20. století (Čapek, Németh aj.) píše Fried ve studii A cseh-magyar összehasonlítás útjai (Cesty česko-maďarského srovnávání), Irodalomtörténet 79, Budapest 1998, č. 3, 413–424, a o srovnávání obou literatur v 19. století se zvláštním zřetelem k maďarské recepci Rukopisu královédvorského pak ve studii A XIX. századi cseh és magyar irodalom fő (?) irányai (Hlavní směry české a maďarské literatury 19. století ?), Bohemia et Hungaria. Tanulmányok a cseh-magyar irodalmi kapcsolatok köréből (Studie z okruhu literárních vztahů česko-maďarských), Budapest 1998, 40–47. V témže roce vydal Fried referáty z dvou maďarských konferencí k 200. výročí narození Františka Palackého, a sice František Palacký két száz éve (Dvě stě let Františka Palackého) 1798–1998, Szeged 1998. K přínosu německého tisku v Uhrách k poznání slovanských literatur, zejména literatury české v době předběrnové, se váže Friedova studie Slavica in der deutschsprachigen Presse Ungarns im Zeitraum des Vormärz, Aspekte kultureller Integration. Festschrift zu Ehren von Professor Dr. Antonín Měšťan. München 1991, 115–127. Dále uveřejnil Fried studii Szlovákok Pest-Budán a 19. században (Slováci v Pešti a na Budíně v 19. století), Regio 1, Budapest 1990, č. 3, 52–65, a portrét maďarského znalce Podkarpatské Rusi Antala Hodinky Anton Godinka (1864–1946), Studia Slavica 39, Budapest 1994, 149–160. Nevzpomenout nelze ani Friedovu studii Németh László Közép-Európája (Střední Evropa László Németha), Tiszatáj 50, Szeged 1996, č. 3, 50–59, o významném maďarském spisovateli, obdivovateli české literatury. V této době vznikl i jeho soubor studií o literaturách středovýchodní Evropy v němčině Ostmitteleuropäische Studien (Szeged 1994) a v angličtině East-Central-European Literary Studies (Szeged 1997), v němž uveřejnil své nejlepší studie i z maďarských výborů.

Od konce osmdesátých let působil Fried rovněž jako editor literárněvědných sborníků o literárním vývoji v habsburské monarchii před jejím rozpadem v roce 1918. Srov. např. Monarchia-karnevál az irodalomban (Karneval monarchie v literatuře), Szeged 1989, A Monarchia századfordulón (Monarchie na přelomu století), Budapest 1991, Tegnep előtt. Irodalmi utazások Monarchiában (Předevčirem. Literární cesty po monarchii), Szeged 1995, aj. Ve vydávání těchto sborníků Fried pokračoval i na počátku třetího tisíciletí, kdy vydal např. sborník Osztrák-magyar modernség a boldog (?) békeidőben (Rakousko uherská moderna ve šťastných (?) dobách míru, Szeged 2001, Österreichisch-ungarisch-mitteleuropäische-literarisch-kulturelle Begegnungen, Szeged 2003.

Názvoslovné dilema mezi literaturami středovýchodní či východní Evropy, jež pozorujeme v maďarské literární vědě posledních desetiletí, vyřešil Fried v souboru studií A közép-európai szövegüniverzum (Středoevropské textové univerzum), Budapest 2002, ve prospěch střední Evropy, která je logicky spjata s habsburskou monarchií a jejím dědictvím. Ze studií souboru třeba vyzvednout stať o uherském povědomí v 19. století, o Janu Kollárovi v uherském kontextu, o dějinách slovinské literatury maďarskýma očima, o srovnávacím rozboru literatur Podunají aj. Další významný sborník Friedových studií, vydaný k jeho sedmdesátým narozeninám, se nazývá A névadás lehetségessége

(Možnost pojmenování) s podtitulem *Nemzetiség, régió, Európa (Národnost, region, Evropa)* a vyšel v Bratislavě v roce 2004. Také zde vymezuje Fried pro oblast střední i východněji situované střední Evropy prostor s hranicemi od Bavorska a Horního Rakouska k Baltu na západě a na severu, a od Lvova na východě a Terstu na jihu. Terst nazývá Gdaňskem jihu a věnuje mu tu stejnojmennou stať *Das Danzig des Südens*, a kromě své tradiční tematiky 19. století ve sborníku řeší i vztah emigrace k domácí literatuře a domovské právo jednotlivých národnostně různých autorů na příkladu německo-maďarsko-českého trojúhelníku Franz Kafka – Sándor Márai – Milan Kundera, a to ve studii *Emigration und Labyrinth*. Se zpožděním vyšel mezinárodní sborník k Friedově sedmdesátce *Serta Musarum. Essays in Honor of István Fried*, Szeged 2006, za účasti maďarských, německých, rakouských, jihoslovanských, českých, ale i ruských a španělských literárních historiků, a to s velmi bohatým obsahem, v němž byla problematika evropských literatur 19. a 20. století, včetně literatury české, rozšířena o literaturu americkou, mexickou atd.

V prvním desetiletí třetího tisíciletí se soustředil Fried rovněž na maďarskou literaturu a věnoval jí čtyři významné monografie. První *A (post) modern Petőfi (Postmoderní Petőfi)*, Budapest 2001, je tematickým rozbořem Petőfiho poezie, myšlenkově prohlubujícím Friedovu dávnou, ale úspěšnou versologickou monografii, kterou napsal společně s Balázsem Szappanosem *Petőfi-versek elemzése (Rozbor Petőfiho veršů)*, 1. vydání Budapest 1978, 2. vydání tamtéž 1987, 3. vydání *Nyiregyháza* 1999, 4. vydání tamtéž 2001. Rozvoj maďarské literatury na přelomu 19. a 20. století postihl Fried v monografii *Öreg Jókai – nem vén Jókai (Starý Jókai – ne stařec Jókai)*, Budapest 2003, svůj hold vzdal i „maďarskému Proustovi“ *Gyulovi Krúdymu v syntéze Szomjas Gusztáv hagyatéka (Odkaz Gustava Szomjase)*, Budapest 2006. Z jiného než čistě hungaristického úhlu osvětluje Fried osobnost a dílo světoznámého maďarského spisovatele Sándora Máraiho v monografii *Siker és félreértés között (Mezi úspěchem a nepochopením)*, Szeged 2007.

Profesor István Fried publikoval své práce v němčině, angličtině, ruštině a dalších slovanských jazycích a přirozeně i v maďarštině. Od bohemistiky a slovakistiky se dostával k literaturám jihoslovanským (zejména k literatuře slovinské) a slovanské literatury zkoumal především v středoevropském rámci a poukazoval výrazně na úlohu německých Rakušanů při osvětlování slovanské problematiky Uher i celé habsburské monarchie. Od studia literárních vztahů směřoval k literární komparatistice, které věnoval i řadu svých teoretických prací a učinil ze Segedína evropsky významné středisko tohoto oboru. Nezapomínal ovšem ani na literaturu maďarskou, monograficky pojednal o mnoha jejích klíkových osobnostech (*Kazinczy, Petőfi, Jókai, Krúdy, Márai*). Často spolupracoval i s filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně (*Kabinet balkanistiky a hungaristiky, Ústav slavistiky, Ústav románských jazyků a literatur*), a proto k jeho životnímu jubileu mu přejeme hodně zdraví a dalších pracovních úspěchů.

